

De opmars van de blokletters

Het blokschrift rukt op. Veel scholen voor speciaal onderwijs zijn al overgeschakeld op blokletters, reguliere basisscholen beginnen te volgen. Maar de tegenstand is fel.

‘Blokletters zijn makkelijker’

Henk Schweitzer, (oud)leraar speciaal onderwijs, (oud-) handschriftdocent aan de pabo, motorisch remedial teacher, directeur van een basisschool en auteur van ‘Schrijven leer je zo’, de belangrijkste lesmethode voor blokschrift in het basisonderwijs.

“Als kind had ik heel veel problemen met het schrijven van verbonden schrift. En toen ik zelf eenmaal in het onderwijs zat, zag ik dat dit voor meer leerlingen gold: er zijn echt kinderen die motorisch vastlopen op verbonden schrift. Bijvoorbeeld op allerlei lastige verbindingen tussen letters: van de ‘b’ naar de ‘e’ bijvoorbeeld, of van de ‘e’ naar de ‘r’: daar ga je van een trekkende beweging naar een duwende beweging. En ja, dan breken de potloodpuntjes.

Toen ik voor de klas stond in het toenmalige LOM-onderwijs, ontwikkelde ik een aantal vinger-, hand- en armoefeningen om kinderen motorisch vaardiger te maken. Dat bleek een heel positief effect te hebben op de schrijfprestaties: als je kinderen motorisch handiger maakt – of minder onhandig – verbetert ook hun handschrift.

Dat ik destijds een koppeling legde tussen motoriek en handschrift was ongehoord. Het kwam me op harde kritiek te staan van wat ik maar even de ‘schoonschrijf-groep’ noem. Dat iemand uit het speciaal onderwijs zich bemoeide met schrijfonderwijs. Dat kon toch echt niet. Terwijl ik zag dat het werkte. Inmiddels is in het onderwijs ook wel geaccepteerd dat bewegingsoefeningen een positief effect op het handschrift hebben.

In de jaren daarna heb ik mijn lesmethode voor blokletters ‘Schrijven leer je zo’ steeds verder uitgebreid. Een van mijn bezwaren tegen verbonden schrift is, dat het allerlei tierelantijnen bevat die niet nodig zijn voor een efficiënt handschrift. Je moet het verbonden schrift in een hellingshoek schrijven, en de ‘t’ moet bijvoorbeeld een fractie kleiner zijn dan de ‘h’. Waarom? Omdat het mooi is, volgens de schoonschrijf-groep.

Nou kan ik zelf best van een mooi handschrift genieten, maar het aanleren ervan kost een heleboel tijd en moeite. Is het dat waard? Ik denk het niet. Want blokletters leer je veel makkelijker dan verbonden letters, en ze leveren een leesbaar handschrift op waar je de rest van je leven mee vooruit kunt. Nou ja, vooral in het voortgezet onderwijs, want daarna gaat de schriftelijke communicatie bijna geheel per toetsenbord.

Verder lezen de kinderen, ook in het basisonderwijs, voornamelijk drukletters: in de methodes, de werkboekjes en de leesboeken. En verbonden schrift wijkt sterk van die drukletters af. Dat is verwarrend. De gedrukte ‘r’ heeft bijvoorbeeld een streepje naar rechts, terwijl bij de verbonden geschreven ‘r’ dat streepje naar links staat. En vergelijk de ‘t’ eens als drukletter en verbonden letter: om in de drukletter de verbonden letter te herkennen heb je echt de toverdoos van Hans Kazan nodig. Bij blokletters lijken de letters die je schrijft tenminste op de letters die je overal leest.

Het grappige is natuurlijk dat leerlingen op dit moment ook al blokschrift leren: in de hogere klassen. Want blokschrift heb je later toch nodig, bijvoorbeeld omdat je officiële formulieren altijd in blokletters moet invullen. En in groep 7 of 8 zijn de leerlingen dan helemaal vrij om hun eigen handschrift te gebruiken, waarbij leerlingen dan soms gewoon op blokletters overschakelen. Waarom heb je dan al die moeite gedaan om ze eerst verbonden schrift aan te leren?

Het antwoord op die laatste vraag is doorgaans: ‘Om de fijne motoriek van de leerlingen te ontwikkelen’. Maar in de eerste plaats heb je voor blokschrift toch óók fijne motoriek nodig. En in de tweede plaats draait die

redenering de zaak om. Want het uiteindelijke doel van het leren schrijven is om een vlot en leesbaar handschrift te ontwikkelen, en niet om de fijne motoriek te trainen. Als je dat wilt, zijn er voldoende andere manieren.

Tegenstanders zeggen ook dat het schrijven van blokletters ten koste gaat van de schrijfsnelheid. Dat is niet waar. Leerlingen die los leren schrijven, gaan na een tijdje zelf ook verbindingen maken. Bijvoorbeeld tussen twee e's die direct naast elkaar staan. En daarmee neemt ook de snelheid toe. Het snelste handschrift is een combinatie van los en vast, met een maximale bandbreedte vier letters.

Een van de belangrijkste voordelen van blokschrift is dat het aanleren veel minder tijd kost dan verbonden schrift. Het kan in de helft van het aantal uren. In de praktijk blijkt dat basisscholen dan heel veel tijd overhouden die ze aan andere nuttige zaken kunnen besteden. En dan is de keuze voor blokschrift snel gemaakt.

Natuurlijk zijn er veel tegenstanders van blokletters. Want je haalt een heel vak weg, en mensen krijgen het idee dat ze het de afgelopen tientallen jaren verkeerd hebben gedaan. Maar daar gaat het niet om. Het gaat er om dat de tijden veranderen, en dat er soms nieuwe inzichten ontstaan.

Toch is de kritiek vaak snoeihard. Zo zeggen tegenstanders dat blokletters moeilijker te schrijven zijn dan verbonden letters. Maar dan vraag ik me af hoe het in godsnaam mogelijk is dat alle scholen voor speciaal onderwijs inmiddels zijn overgestapt op blokletters. Maar goed, je ziet ook dat de felste kritiek afkomstig is van mensen die niet zelf voor de klas staan. Ik zeg: kom eens achter je bureau vandaan en ga eens in de praktijk kijken. Want dáár bewijzen blokletters zich."

Blokletters na jarenlange discussie

Aan basisschool De Windwijzer in Den Helder leren de kinderen vanaf dit schooljaar alleen nog maar blokletters. "We hebben lang over deze stap gediscussieerd", zegt Mieke van der Werf, leerkracht van groep 4. Een paar jaar lang, zelfs: "Het onderwerp kwam steeds weer terug in vergaderingen." Uiteindelijk gaf de stem van de middenbouw de doorslag. "We lopen er tegenaan dat het aanleren van verbonden schrift heel veel tijd kost. Terwijl het in de praktijk niet echt meer nodig is om verbonden te kunnen schrijven. Iedereen gebruikt later immers een tablet of computer."

De ouders zijn niet betrokken in de discussie. "Dan had het nog veel langer geduurd om tot een beslissing te komen", zegt Van der Werf. "Want er waren binnen het team al zoveel verschillende meningen." Uiteindelijk is het besluit gewoon meegedeeld op een informatieavond. "De ouders waren er toen wel positief over."

De overstap van het aanleren van verbonden schrift naar het aanleren van blokletters was voor Van der Werf niet moeilijk. "Ik ben veel bezig met dyslectische kinderen, die – met toestemming van hun ouders en van de directie – ook al met blokletters mochten schrijven. De afgelopen vijf jaar had ik altijd wel een of twee blokletter-leerlingen in mijn klas."

En het aanleren van blokletters is vrij simpel, vindt Van der Werf. "Er zijn drie grondvormen: een lange stok, zoals bij de letters 'b' en 'k', een korte stok, zoals bij de 'i' en de 'r', en een ronde grondvorm zoals de 'a' en de 'g'." Dat pakken kinderen snel op. "Hun handschrift wordt netter. En ze zijn er trots op dat ze nu al snel mooi kunnen schrijven."

'Blokletters zorgen voor succeservaringen'

Bij de start van basisschool Kornak in Uitgeest, nu negen jaar geleden, is besloten om de leerlingen alleen nog maar blokletters aan te leren. "We zagen dat de grove motoriek van veel kinderen tegenwoordig wat minder goed ontwikkeld is", zegt leerkracht Wijmke Frens. "Onder andere doordat kinderen meer televisie kijken dan vroeger, meer achter de computer zitten en minder buitenspelen." En als die grove motoriek al hapert, levert de

fijne motoriek van het schrijven nog meer problemen op. “Dan kun je beter met blokletters gaan schrijven, want dat is makkelijker dan verbonden schrift.”

Verder ontwikkelen leerlingen in groep 7 en 8 doorgaans hun eigen handschrift. Frens: “En dan gaan ze vaak ook met blokletters schrijven. Maar doordat ze die blokletters niet altijd goed aangeleerd hebben, gebruiken ze verbonden schrift en blokschrift door elkaar. En wordt het onleesbaar. Dan is het wel zo makkelijk om kinderen maar meteen – en goed – het blokschrift aan te leren.”

Een groot voordeel van blokletters, vindt Frens, is dat deze dezelfde vorm hebben als de drukletters die de leerlingen in de leesboekjes en de werkbladen zien. “Je schrijft wat je ziet. En dat is ook heel belangrijk voor bijvoorbeeld dyslectische leerlingen.”

De kinderen vinden schrijven met blokletters erg leuk, zegt Frens. “Verbonden schrift is, zeker bij bepaalde letters, heel lastig. Blokschrift is makkelijker, en levert zo snel succeservaringen op. Ik zie op andere scholen vaak dat leerlingen schrijven niet leuk vinden. Dat is hier wel anders.”

‘Blokletters doen afbreuk aan het handschrift’

Ben Hamerling, drijvende kracht achter de stichting Schriftontwikkeling, (zojuist gepensioneerd) schrijfdocent aan de pabo Marnix Academie in Utrecht, en auteur van de schrijfmethode ‘Schrift’.

“Ook ik signaleer dat blokletters in opkomst zijn in het basisonderwijs. Helaas, want blokletters zien er eenvoudiger uit dan ze zijn. In de eerste plaats zijn blokletters niet ontworpen om te schrijven: het zijn imitatie-drukletters. Daardoor is het niet duidelijk waar je de letter moet beginnen. Kinderen beginnen in de praktijk de letter ‘e’ dan bijvoorbeeld rechts onderaan, en draaien vandaar uit terug naar boven. Dat is een heel lastige manier van schrijven. Bij verbonden schrift heb je dat probleem niet: een nieuwe letter begint automatisch waar de vorige letter ophoudt.

Verder kan je bij drukletters de letters ‘b’ en de ‘d’ makkelijk spiegelen, wat lastig is voor bijvoorbeeld dyslectische kinderen. En drukletters kunnen als pepernoten over het papier worden gestrooid, terwijl verbonden schrift altijd een woordverband geeft: de verschillende woorden zijn duidelijk te onderscheiden. Bij het schrijven van verbonden letters koppel je bovendien de beweging van je hand aan de inhoud van het woord. Daardoor sla je dat woord het beter op in je hersenen. ‘Embodied cognition’, noemen we dat.

De opmars van blokletters komt ook doordat het slecht gesteld is met het schrijfonderwijs aan Nederlandse basisscholen. Leerlingen mogen vanaf groep zeven bijvoorbeeld vaak een ‘persoonlijk handschrift’ ontwikkelen. (Ik vraag als grapje wel eens of die leerlingen dan ook hun ‘persoonlijke spelling’ mogen ontwikkelen). En dat persoonlijke handschrift wordt bij meiden dan vaak de ‘meidenpoot’: letters als liggende eieren, zonder letterspaties. De jongens ontwikkelen, met een voorgewende onverschilligheid, een soort mengschrift van verbonden schrift en blokletters. Dat leidt vaak tot volkomen onleesbare handschriften.

Ook op de pabo’s is het slecht gesteld met het handschriftonderwijs. Er worden soms tekendocenten aangesteld als handschriftdocent, of docenten bewegingsonderwijs. Want schrijven is toch een soort combinatie van tekenen en bewegen, wordt er dan geredeneerd. Maar om goed schrijfonderwijs te geven heb je echt gespecialiseerde kennis en vaardigheden nodig.

Wat dat laatste betreft: alle blokschriftmethodes van dit moment zijn door amateurs geschreven, en niet door mensen met een gecertificeerde handschriftopleiding. Uitgeverijen werken daaraan mee. Want als er geld te verdienen valt, is het niet belangrijk dat dit afbreuk doet aan het handschrift. Terwijl het schrift toch de basis is van onze cultuur: alle kennis wordt door het schrift overgeleverd.”

Amerika: voortaan alleen blokletters

Nederland is geen eiland: de discussie over blokletters versus verbonden letters speelt op veel plaatsen in de wereld. In Amerika lijken blokletters gewonnen te hebben.

Op Amerikaanse scholen leren kinderen - traditioneel – eerst schrijven met blokletters. Pas in de hogere groepen (als de leerlingen zo'n acht jaar oud zijn) staat het verbonden schrift op het lesrooster. Tenminste, tot voor kort. Want in de Common Core State Standards - zeg maar de Amerikaanse kerndoelen – heeft het verbonden schrift nauwelijks meer een plek, zegt handschrift-expert Steve Graham, hoogleraar aan de universiteit van Arizona. "Veel scholen laten het verbonden schrift vallen uit hun curriculum. Want ze moeten ook aan andere onderwerpen aandacht gaan besteden, zoals typen. En de kinderen kunnen immers al met blokletters schrijven."

Ook in Amerika stuit de opmars van blokletters op tegenstand. De kritiek varieert van serieus tot vergezocht. Met als voorbeeld van dat laatste de stelling dat kinderen straks de Amerikaanse onafhankelijkheidsverklaring niet meer kunnen lezen, omdat die in verbonden schrift is opgesteld.

Hoogleraar Graham heeft zelf niet zo'n voorkeur voor één van beide soorten schrift. "Blokletters zijn beter leesbaar, met verbonden schrift schrijf je wat sneller. En het Amerikaanse verbonden schrift is redelijk eenvoudig, dus je leert beide soorten letters snel aan."

Maar Graham vindt het wel logisch dat scholen in elk geval geen twee soorten schrift meer aanbieden: één soort is voldoende. "Er moeten nog genoeg andere belangrijke zaken worden behandeld."

Rob Voorwinden

Rob Voorwinden
Van Lynden v Sandenburglaan 39
3571 BA Utrecht
030-6700260
06-18111990
www.robvoorwinden.nl
www.onderwijsinbeeld.nl